

[RECENSIE]

Paul Cordy, *Wij zingen Vlaanderen vrij. Het verhaal achter 75 jaar Vlaams Nationaal Zangfeest*, Leuven, Davidsfonds, 2012, 256 pp., ISBN 9789058269195.

Paul Cordy, sedert ruim tien jaar regisseur van het Vlaams Nationaal Zangfeest, gaat in de inleiding van *Wij zingen Vlaanderen vrij* de uitdaging van Lode Wils aan: in navolging van de Britse historicus Eric Hobsbawm stelde die in de *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging* dat het niet mogelijk is om een gedegen historische studie te schrijven van een nationale beweging die men zelf overtuigd politiek aanhangt (Hobsbawms nuancering dat het wel kan als men zijn of haar overtuigingen buiten de bibliotheek of studeerkamer laat, liet Wils achterwege). Cordy, districtsschepen voor de N-VA in Antwerpen, maakt de lezer meteen duidelijk een bijzonder maximalistische invulling van het streven naar Vlaamse zelfbestuur aan te hangen. Zijn betrokkenheid ziet hij zelfs als een pluspunt: als iemand die het zangfeest al jarenlang van nabij volgt én de interne keuken van het organiserende Algemeen Nederlands Zangverbond (ANZ) kent, heeft hij zeker voor anekdotes en inzichten aangaande het recente verleden een voordeel op minder geëngageerde onderzoekers. De uitnodiging aan de lezer om te beoordelen of hij de geschiedenis van een muzikale traditie die acht decennia teruggaat voldoende kritisch benadert, pleit alvast in Cordy's voordeel.

De analyse van de vijfenzeventig zangfeesten die tussen 1933 en 2012 werden georganiseerd, gebeurt in vier hoofdstukken. Het eerste, veruit het uitvoerigste, vertelt de chronologische ontwikkeling, een verhaal dat bol staat van de conflicten, zowel intern in het organiserende verbond als met andere spelers. Na een aanloop in vogelvlucht waarin het belang van de nationale muziekbeweging van componist Peter Benoit en van de liederavonden voor het volk wordt aangestipt, komt Cordy al snel uit bij de Borgerhoutse toneelvereniging Kunst en Vermaak, waar muzikale protagonisten als Willem De Meyer en Jef Van Hoof elkaar vonden in de ambitie om de grootschalige zangfeesten in de Baltische staten, Zwitserland en Oostenrijk ook in Vlaanderen ingang te laten vinden. Van bij aanvang oversteeg hun initiatief het louter culturele en was er ook een duidelijke politiek-ideologische ondertoon. Na een uitgekende promotiecampagne, met voorbereidende zangavonden, autobusreizen en talrijke stukken in *De Schelde*, verzamelden op 9 juli 1933 enkele duizenden in de Antwerpse Handelsbeurs – zware regenval belette in laatste instantie dat de manifestatie in open lucht kon doorgaan. Een actiecomité Vlaamsch Nationale Zangfeesten (VNZ), gesteund door notabelen uit de brede Vlaamse beweging, ging aan het werk om van het evenement een jaarlijkse traditie te maken. Na olopemde politieke spanningen vond het zangfeest in 1936 een autonome stem die op ruime sympathie kon rekenen, zodat de bijeenkomst “*een feest [werd] waar via kunst, muzieken zang alle Vlaamsgezinden konden achterstaan*”. Qua

opkomst ging het alleszins in stijgende lijn: bij de editie van 1939, op de Grote Markt in Brugge, was het aantal aanwezigen volgens De Meyer tot 26 000 aangegroeid, wat van het zangfeest een vaste afspraak op de Vlaams-nationale kalender maakte.

Een moeilijke episode was de Tweede Wereldoorlog, die het einde van het VNZ inluide. Voorzitter Karel Peeters was in mei 1940 een van de weggevoerden waarna het later dat jaar in Sint-Truiden geplande zangfeest werd geschrapt. In de volgende drie jaren kon de manifestatie, onder sterke invloed van het VNV, gewoon doorgaan, al verliep de samenwerking met de bezetter niet van een leien dakje. Toen de Duitse overheden in 1943 eisten dat de verbondenheid van Vlaanderen en Duitsland zou worden benadrukt door het *Horst Wessellied* in het programma op te nemen, bevonden de organisatoren, van wie velen de Groot-Nederlandse gedachte genegen waren, zich in een moeilijk parket. Als uitweg werd besloten geen enkel nationaal lied te zingen: deze tiende editie was de enige zonder *Vlaamse Leeuw* (het *Wilhelmus* bleef nog een tweede keer achterwege, toen in 1951 een verruiming naar de katholieke zuil werd nagestreefd). Hoewel deze en andere passages belangrijke nuances bij de rol van het VNZ tijdens de oorlogsjaren plaatsens, is het toch hier dat Cordy's voornemen om Wils' ongelijk te bewijzen aan het wankelen gaat. Zo valt de grote stelligheid waarmee de auteur benadrukt dat het VNZ de politiek van nazi-Duitsland niet onvoorwaardelijk onderschreef vreemd uit in het licht van onder meer Peeters' publieke hulde aan de talrijk opgedaagde oostfronters in 1942, en gelden de naoorlogse vergoelijkende uitspraken van betrokkenen allerminst als overtuigend bewijs. Het pleit voor Cordy dat hij de rol van het VNZ in de bezetting in vraag stelt, maar enerzijds een radicale opsplitsing tussen het nationaal-socialisme en een romantisch negentiende-eeuws volksnationalisme (bij het VNZ) en anderzijds een (terechte) veroordeling van de strikte dichotomie verzet-collaboratie om zo ook de verdenking van culturele collaboratie uit te hollen, wekken toch minstens een indruk van een apologie. Dat andere zaken buiten beeld lijken te blijven – Cordy meldt dat de naoorlogse bestraffing van de bestuursleden “meestal om totaal andere redenen dan hun activiteiten binnen het VNZ” gebeurde, zonder in te gaan op de veroordelingen waarin het lidmaatschap wel een rol speelde – versterkt die indruk enkel.

De heropstanding begon in de Antwerpse gevangenis: in voorhechtenis smeedde De Meyer samen met oud-KVHV-preses Herman Wagemans plannen om het VNZ een doorstart te geven, zij het onder de minder beladen naam Algemeen Nederlands Zangverbond en met een volledig nieuwe bestuursploeg; de nummering van de zangfeesten liep wél door, een niet onomstreden beslissing. Het elfde zangfeest, in 1948 in Kortrijk, sloot op vlak van liederkeuze en uitvoering nauw aan bij de vroegere bijeenkomsten, maar trok nauwelijks tweeduizend belangstellenden. De opmerkelijke programmatie van een expliciet katholiek lied geeft

aan in welke richting het ANZ zijn bestaan in de naoorlogse samenleving hoopte te legitimeren. De uitbreiding naar de katholieke zuil kon inderdaad op enkele jaren tijd de positie van het evenement herstellen, onenigheid over de vlaggen op het podium, de teneur van de toespraak en de geprogrammeerde liederen zorgde al gauw voor toenemende spanningen. Na een incidentrijk zangfeest in 1952 ging de katholieke zuil in 1953 met de Dag van het Vlaamse Lied zijn eigen weg. Vijf edities later – in 1957 vielen het zangfeest en de Dag op dezelfde datum – bleek het ANZ als winnaar uit de concurrentieslag te komen. In de beschrijving van deze heropstanding blijkt Cordy wederom enigszins selectief met historische kritiek om te springen. De *“enige bestaansreden* [van de Dag] *de partij- en zuilbelangen”* noemen is typerend, zeker wanneer die stelling enkel door een opiniërend commentaarstuk wordt geschraagd. De clementie die Cordy voor het eigen ANZ toont, is volstrekt afwezig in zijn benadering van andere organisaties en initiatieven, en dat stoort. Dat de koorfederatie van het ANZ tijdens de spanningen met de Dag op korte tijd van honderd naar slechts dertig aangesloten verenigingen terugviel, is iets dat de lezer pas heel wat later haast terloops verneemt. Na het conflict met de katholieke zuil staken binnen het ANZ tal van disputen de kop op. Cordy haalt aan hoe onenigheid woedde over de opname van kleinkunst, over het showgehalte van de zangfeesten, over de benadering van het Vlaamse lied als een middel tot propaganda dan wel een artistiek doel op zichzelf, over de politieke en ideologische stellingname ook. Een en ander leidde ertoe dat vernieuwing van het zangfeest telkens noodgedwongen voorzichtig werd doorgevoerd, *“maar daardoor soms ook net iets te traag”* – na 1973 taande de publieke belangstelling. De relatieve rust van de jaren 1980 werd een decennium nadien verstoord door financiële problemen enerzijds en diepe tweespalt tussen Volksunie- en Vlaams Blokaanhangers anderzijds. De afscheiding van de koorfederatie rond de eeuwwisseling, deels in het verlengde van dat ideologische conflict en volgens Cordy veeleer *“een vijandelijke overname”* dan een splitsing, betekende voor het ANZ een zware klap waarover de auteur met nauwelijks verholen rancune schrijft. *Wij zingen Vlaanderen vrij* krijgt onder meer in deze passages haast de allures van een afrekening eerder dan een historische studie. Wat de wetenschappelijke waarde eveneens onderuit haalt, zijn diverse feitelijke slordigheden en vergissingen, onder meer in de bijschriften. Zo blijft op p. 111 de toch allerm minst onbekende Jef Tinel onvermeld en wordt Renaat Veremans onterecht als Valeer Portier aangeduid; bovendien is de datering (1977) in het licht van het overlijden van Tinel in 1972 en dat van Veremans in 1969 manifest onjuist.

Na het historische overzicht volgt een korter hoofdstuk waarin het zangfeest op zijn artistieke merites wordt beoordeeld, een belangrijke dimensie die in de verslaggeving over het evenement veelal onderbelicht blijft. Aan de hand van negen geselecteerde edities reconstrueert

Cordy de evolutie van het regieconcept, de liedkeuze en de bindteksten. Concreet betekent dit een interessante aanzet tot een geschiedenis van muziekcultuur, waarin liederen niet enkel *an sich* worden bestudeerd maar ook in een bredere context worden geplaatst. Zo blijkt uit de (voorzichtige) discoursanalyse dat tijdens het zangfeest in tekst en muziek een opmerkelijk romantisch, idyllisch beeld van Vlaanderen werd (en wordt) opgehangen, een visie die hoe langer hoe meer haaks op de realiteit staat. Andere onderzoeksoplossingen worden echter niet gelicht. Gaat Cordy wel in op de debatten in de schoot van het ANZ over met name kleinkunst, dan reproduceert hij elders al dan niet impliciet het onderscheid tussen hoge en lage cultuur, veeleer dan de normatieve rol van het VNZ/ANZ hierin te ontrafelen. Nagenoeg afwezig in de studie is het publiek, een factor die – zo bewijst het recente *Mass theatre in interwar Europe* (ed. Th. Crombez & L. Van den Dries, 2014) – in studies van massamanifestaties eigenlijk niet mag ontbreken. De impact op en wisselwerking met de soms tienduizenden toehoorders tijdens de jaarlijkse *performance* die het zangfeest is, lijken zeker van wezenlijk belang om de rol als “*speerpunt in de Vlaamse Beweging*”, onderwerp van het derde hoofdstuk, naar waarde te schatten. De analyse van de jaarlijks uitgedragen politieke boodschap heeft als centrale vraag of het zangfeest doorheen de decennia radicaliseerde dan wel of het radicalisme van in het begin aanwezig was. Cordy’s gefundeerde antwoord luidt dat de verharding van toon over communautaire kwesties parallel liep met de veranderende politieke context, die het eisenpakket van het nationalistische deel van de Vlaamse beweging deed opschuiven. De weigering van het ANZ om zich (anders dan voorloper VNZ) aan politieke partijen te verbinden aangrijpen om het verbond “*apolitiek*” te noemen (p. 154), of zelfs “*zowat de enige onafhankelijke organisatie die cultuur combineert met een duidelijk engagement*” (p. 163), is dan weer behoorlijk kort door de bocht.

Wie de balans opmaakt na het slothoofdstuk met beschouwingen over de praktische besommeringen bij de organisatie van een zangfeest, moet erkennen dat Cordy in een rijke studie moeilijke kwesties niet uit de weg gaat (en dus tot op zekere hoogte zijn politieke overtuigingen uit Hobsbawms studeerkamer houdt): tijdens acht decennia zangfeesten lag meer dan eens een kloof tussen idealen en daden. Niettemin lijkt de regisseur in menige passage al te zeer betrokken partij om de nodige afstand te kunnen nemen voor een objectieve benadering van de zangfeesten. Die vaststelling voert ons terug tot Cordy’s zelfverklaarde ambitie in de inleiding: de bij momenten apologetische teneur van *Wij zingen Vlaanderen vrij* heeft vermoedelijk minder te maken met de nationalistische overtuigingen van de auteur dan met het feit dat hij een sleutelfiguur is in een organisatie die de receptie inderdaad vaak tegeeft.

[Andreas Stynten]